

**Спеціалізованій вченій раді Д 41.086.03
у національному університеті «Одеська юридична академія»
(65009 м.Одеса, вул..Фонтанська дорога 23)**

ВІДЗИВ

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Галянтича
Миколи Костянтиновича на дисертацію Панової Світлани Ігорівни на
тему: «Пам'ятки архітектури як об'єкт цивільних прав», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право**

Актуальність теми дослідження. Розвиток ринкових відносин та включення до цивільного обігу об'єктів культурної спадщини загострили питання про їх збереження. Безгосподарне відношення власника до Пам'ятки архітектури можна розглядати як зловживання правом. Це є крайньою мірою впливу на власника і застосовується у виняткових випадках, коли не спрацьовують інші заходи. Вилучення Пам'ятки архітектури і у випадку коли власник не має можливості підтримувати в належному стані будинок, або не бажає його робити.

Якщо в результаті дій або бездіяльності власника пам'ятки архітектури їй загрожує пошкодження або знищення, власник пам'ятки архітектури не вживе заходів щодо її збереження, зокрема у зв'язку з неможливістю створення необхідних для цього умов, суд за позовом державного органу з питань охорони може постановити рішення про її викуп.

Необхідно зазначити, що ще до недавнього часу законодавство України не мало єдиної юридичної термінології у галузі охорони пам'яток історії та культури. Так, для визначення об'єктів культурної спадщини в Законі України «Про власність» застосовувався термін «національні, культурні та історичні цінності», в Законі України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» - термін «будівлі або окремі частини, що

становлять національну культурну або історичну цінність». Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств» трактував їх як «національні культурні та історичні цінності», а після внесення змін до цього закону, вже як «об'єкти культури, мистецтва, архітектури тощо загальнонаціонального значення». В Основах законодавства про культуру було вжито кілька термінів «пам'ятки історії та культури», «культурні цінності», «об'єкти загальнонаціонального культурного надбання», а в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» «пам'ятки історії і культури, архітектури і містобудування». Але це не було причиною для неврахування всіх необхідних заходів, які зумовлювали б особливий режим використання об'єктів архітектури.

Зокрема, п 3 ст. 2 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» передбачено, що не можуть бути об'єктами приватизації будівлі (споруди, приміщення), або їхні окремі частини, що становлять національну, культурну та історичну цінність і перебувають під охороною держави. А п 2 ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» накладено заборону на приватизацію об'єктів, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу, духовних цінностей, у тому числі й об'єктів культури, мистецтва, архітектури, меморіальних комплексів, заповідників, парків тощо загальнонаціонального значення.

У п 3 ст. 19 Закону України «Про власність» передбачалося, що умови і порядок відчуження національних, культурних та історичних цінностей встановлюється спеціальним законодавством. У Постанові Верховної ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р визначений спеціальний порядок набуття права власності на окремі види майна. Цей порядок передбачає, що громадяни набувають право власності на

об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, придбані ними з відповідного дозволу, що надається спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури.

Унікальні цінності матеріальної та духовної культури, а також культурні цінності, що мають виняткове історичне значення для національної самосвідомості українського народу, визнаються об'єктами національного культурного надбання і заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання.

Цивільний кодекс України передбачає наслідки безгосподарного утримання і незабезпечення схоронності майна, що є пам'яткою історії та культури. Так, у випадку, якщо громадянин безгосподарно ставиться до належного йому майна, що є пам'яткою історії та культури, державні органи охорони пам'яток роблять власникові попередження про припинення безгосподарного ставлення до цього майна. Якщо власник не виконає цієї вимоги, то за позовом зазначених органів суд може вилучити це майно. При невідкладній необхідності забезпечення схоронності майна, що є пам'яткою історії та культури, позов про вилучення цього майна може бути пред'явлено без попередження.

Національне та культурне відродження української держави неможливе без збереження та вивчення її історико-культурної спадщини. В умовах ринкових відносин, коли майже всі об'єкти матеріального світу можуть бути об'єктом різного роду правочинів, важливо зрозуміти, що є такі об'єкти цивільних прав як пам'ятки архітектури, до яких державою встановлюються певні обмеження, які виявляються в особливому цивільно-правовому режимі таких об'єктів. З огляду на наведене, дисертація Панової Світлани Ігорівни, яка мала на меті з'ясування цивільно-правового аспекту пам'яток архітектури як об'єкта цивільних прав з особливим правовим режимом, а також

формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування, є актуальною та присвячена дослідженню практично вагомій темі.

Наведені обставини не залишають сумнівів щодо актуальності обраної дисертантом теми дослідження та науково-практичного значення роботи. Дисертація С.І.Панової є самостійною завершеною науковою працею, у якій авторці вдалося сформулювати низку нових наукових положень та висновків, що відповідають критеріям наукової новизни і в сукупності вирішують конкретну наукову проблему. Комплексність та системність дисертаційного дослідження зумовили використання при розкритті обраної теми загальнонаукових та спеціально наукових методів пізнання правових явищ. Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети та завдань дисертації.

Дисертаційне дослідження відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності і права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842)..

Виходячи із вищенаведеного є підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний науково-практичний аналіз теми дослідження, яка є актуальною у теоретичному і практично-прикладному аспекті, а

сформульовані у дисертації рекомендації, пропозиції та висновки становлять наукову новизну та можуть бути предметом обговорення.

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна сформульованих у дисертації наукових положень та висновків. Основні положення та структурні елементи дисертації відповідають об'єкту і предмету дослідження. Досягнення визначеної в дисертації мети та поставлених завдань забезпечується системою методів наукового пізнання об'єктивної дійсності для теоретичного узагальнення й формулювання висновків. Дисертація являє собою завершену наукову працю, у якій здобувачка досліджує правовий режим пам'яток архітектури за цивільним законодавством України.

Дисертантка виявила належний рівень знань літератури у сфері цивільного права, нормативно-правового матеріалу, судової та іншої правозастосовної практики, у змісті дослідження знайшли відображення ряд дискусійних проблем, що підлягають осмисленню та відповідному їх вирішенню. Автором проведено аналіз чинного законодавства України, зроблена критична оцінка положень чинного законодавства у сфері охорони та захисту пам'яток архітектури як об'єктів цивільних прав. При цьому дисертантка робить достатньо обґрунтовані висновки за рахунок аналізу достатньої кількості наукових джерел, міжнародного законодавства, матеріалів судової практики.

Слід погодитись з метою, яка методологічно правильно зведена дисертанткою до з'ясування особливостей пам'яток архітектури як об'єкта цивільних прав, їх правового режиму та участі у цивільному обігу. Відповідно до поставленої мети автором було сформульовані завдання, серед яких слушно було заплановано розкрити поняття об'єктів культурної спадщини та здійснити їх класифікацію, визначити та охарактеризувати суб'єктів майнових прав на об'єкти культурної спадщини, зокрема, на пам'ятки архітектури,

сформулювати поняття пам'яток архітектури та здійснити їх класифікацію, з'ясувати особливості набуття, здійснення та припинення права власності на пам'ятки архітектури, розглянути обмеження права власності на пам'ятки архітектури, визначити правову природу охоронного договору та охарактеризувати цивільно-правові наслідки його порушення, розглянути проблемні питання, що виникають при судовому розгляді спорів, пов'язаних з пам'ятками архітектури, та надати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо їх вирішення, сформулювати пропозиції про вдосконалення чинного законодавства України щодо правового режиму пам'яток архітектури як об'єкту цивільних прав.

Вивчення дисертаційного дослідження свідчить, що зміст роботи та її структура були визначені автором відповідно до поставлених об'єкту та предмету дослідження. Як результат, в дисертаційне дослідження включені як загальні питання, так і спеціальні питання, сукупний аналіз яких дозволив автору сформулювати низьку авторських висновків та внести пропозиції щодо окремих аспектів проведеного дослідження.

Емпірична складова дисертаційного дослідження на належному рівні відображає стан юридичної практики у сфері правового режиму пам'яток архітектури за цивільним законодавством України.

За темою дисертаційного дослідження здобувачем опубліковано 6 наукових статей, з яких 5 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статтю - у зарубіжному періодичному виданні. Серед інших опублікованих праць дисертанта, які додатково відображають наукові здобутки дисертації, є тези (матеріали) шести конференцій. Опубліковані наукові праці з достатньою повнотою відображають основні результати проведених здобувачем досліджень всіх розділів дисертації; серед них немає публікацій, написаних у співавторстві.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації і їх новизни.

Виходячи з цілей та завдань дисертаційного дослідження авторка присвятила перший розділ огляду літератури за темою та проаналізувала розвиток законодавства про об'єкти культурної спадщини, в рамках чого були сформульовані основні напрямки дисертаційного дослідження, такі як: розгляд пам'яток архітектури як об'єкту цивільного обігу; виявлення особливостей цивільно-правових договорів купівлі-продажу, оренди, міни, дарування тощо, предметом яких виступають пам'ятки архітектури; визначення правового режиму пам'ятки архітектури як сукупності прав та обов'язків стосовно неї; розгляд охоронного договору на пам'ятки культурної спадщини, який має приватноправову природу; вдосконалення законодавства України щодо правового режиму пам'яток архітектури (С. 18 Дисертації).

Здійснивши періодизацію законодавства, що регламентує правовий режим об'єктів культурної спадщини, авторка додала роботі повноти (С. 18-32 Дисертації).

Аналізуючи доктринальне визначення поняття об'єкта культурної спадщини, авторка робить правильний висновок, що поняття «культурні цінності» більш широке, аніж поняття «культурна спадщина», оскільки охоплює як рухомі, так і нерухомі речі. Натомість, поняття «культурна спадщина» в більшості випадків використовується щодо ідентифікації нерухомого об'єкту, який становить собою культурну цінність. Слід погодитись з авторкою в тому, що термін «культурні цінності» охоплює й ті об'єкти цивільних прав, які створені у наш час та не можуть вважатися спадком у власному значенні, оскільки набудуть такого значення тільки для наступних поколінь. Натомість, визначене на законодавчому рівні поняття «культурна спадщина» є сукупністю успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини (С. 84 Дисертації).

Авторка також поділила значну увагу класифікації об'єктів культурної спадщини за різними критеріями, а також визначенню кола суб'єктів майнових прав на об'єкти культурної спадщини (С. 87-103 Дисертації).

Слід погодитись з авторкою, що в цивільному законодавстві України відсутнє поняття пам'ятки архітектури, тому за доцільне було б надати таке визначення у ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» (С. 94 Дисертації).

Також авторка слушно зацентувала увагу на проблемі, що на сьогоднішній день до Державного реєстру нерухомих пам'яток України занесено не всі пам'ятки архітектури, що ускладнює їх ідентифікацію як пам'яток архітектури при здійсненні правочинів, зокрема, при їх нотаріальному посвідченні (С. 103 Дисертації).

Аналізуючи підстави набуття та припинення права власності на пам'ятки архітектури, такі, як купівля-продаж, дарування, а також приватизація, спадкування, авторкою вірно зазначені певні особливості, пов'язані з їх специфічним статусом. До таких особливостей віднесено погодження з відповідним органом охорони культурної спадщини відчуження пам'ятки архітектури, обов'язок укладання з органом охорони культурної спадщини охоронного договору на пам'ятку архітектури та додаткові зобов'язання, які на себе бере новий власник щодо утримання пам'ятки архітектури (С. 104-116 Дисертації).

Варто погодитися з позицією авторки стосовно внесення змін до п. 29 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно» від 26 жовтня 2011 р. № 1141, оскільки дійсно існує проблема ідентифікації такого об'єкту нерухомого майна, як пам'ятки архітектури, при здійсненні нотаріального

посвідчення правочинів купівлі-продажу, міни, дарування, оренди тощо (С. 130 Дисертації).

В контексті обраної проблематики автор слушно аналізує обмеження права власності на пам'ятки архітектури, зокрема, у праві користування та розпорядження пам'яткою архітектури, оскільки саме завдяки таким обмеженням існує конфлікт інтересу публічного та приватного (С. 117-131 Дисертації).

Слід також погодитись з авторкою дослідження у її висновку щодо необхідності розмежування понять «реставрація» та «реконструкція» пам'ятки архітектури, оскільки реставрація призначена для фізичного збереження пам'ятки архітектури, підтримання її в належному технічному стані, а також для попередження її руйнації. При цьому реставрація не передбачає перебудови або капітальної зміни планування пам'ятки архітектури, не втручається в план побудови, і найголовніше – не знищує автентичність нерухомого об'єкта. Найчастіше судові спори виникають з приводу проведення власниками пам'яток архітектури реконструкції, в результаті якої пам'ятка архітектури втрачає свою автентичність (С. 126-127 Дисертації).

Окрема увага авторки приділена дослідженню охоронного договору на пам'ятки культурної спадщини як цивільно-правового засобу охорони пам'ятки архітектури та правовим наслідкам його порушення. В контексті обраної проблематики авторка робить висновок, що охоронний договір є особливим видом договору, який має ознаки як цивільно-правового, так і адміністративного договору. Зокрема, публічно-правові ознаки (адміністративний характер) даного договору полягають в особливому суб'єктному складі (однією стороною є орган публічної влади), в імперативному характері його укладення (обов'язок укладення такого договору чітко передбачений законодавством, за невиконання якого

передбачена відповідальність). Водночас охоронний договір є цивільно-правовим договором, оскільки охоронні зобов'язання не мають під собою адміністративної основи, а ґрунтуються на цивільно - правовому договорі (оренди, безвідплатного користування) або суб'єктивному цивільному праві власності. Слушно звернено увагу на те, що охоронне зобов'язання само по собі є нетиповим цивільно-правовим зобов'язанням, а охоронний договір укладається у цивільних відносинах, які є приватноправовими (С. 153 Дисертації).

В роботі наведена судова практика, якою авторка намагалася проілюструвати хід свого дослідження та додаткового обґрунтувати висновки (С. 59, 63, 66-69, 99, 122-124, 144, 147, 149, 158, 160, 162-164 Дисертації).

Наприкінці дослідження авторкою сформульовано висновки, які мають певну наукову цінність, а дискусійний характер окремих з них свідчить про їх самостійний, творчий характер. Більшість положень дисертації, які викладені у форматі наукової новизни заслуговують на підтримку. Також аргументовано видається низка інших ідей, які не заявлено в дисертації як нові, проте за своїм змістом такі ідеї та висновки можуть вважатись новаторськими.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження.

Загальна позитивна оцінка роботи Панової С.І. не виключає наявності зауважень до її змісту, оскільки вирішення певного кола питань в дисертації не виключає існування спірних положень, а деякі пропозиції є недостатньо аргументованими, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з автором роботи з тією метою, аби почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших позицій. Найбільш суттєвими з таких зауважень, вважаємо, наступні:

1. Безгосподарне відношення власника до свого будинку можна розглядати як зловживання правом в контексті ст.13 ЦК України. Підставою

може бути наявність технічних несправностей, що загрожують пошкодженням, і не є наслідком його зносу. Викуп пам'ятки історії та культури є крайньою мірою впливу на власника і застосовується у виняткових випадках, коли не спрацьовують інші заходи, наприклад, попередження провести ремонт (реконструкцію) у визначений строк. Вилучення можливе і у випадку коли власник не має можливості підтримувати в належному стані будинок, або не бажає його робити. Стаття 352 Цивільного кодексу України передбачає наслідки безгосподарного утримання і незабезпечення схоронності майна, що є пам'яткою культурної спадщини. У випадку, якщо власник пам'ятки культурної спадщини безгосподарно ставиться до належного йому майна, що є пам'яткою культурної спадщини, державні органи охорони культурної спадщини роблять власникові попередження про припинення безгосподарного ставлення до цього майна. Якщо власник не виконає вимоги, то за позовом зазначених органів суд може прийняти рішення про викуп цього майна. Вилучене майно, що є пам'яткою культурної спадщини, переходить у власність держави. Тому потребує обґрунтування можливість настання негативних наслідків для особи, що зловживає своїм суб'єктивним правом і в тому випадку, коли шкода ще не завдана, але доведено її очевидність і невідворотність у майбутньому та умисел на заподіяння такої шкоди. Виникає питання правомірності примусового викупу пам'ятки культурної спадщини при створенні загрози її заподіяння, що тягне негативні юридичні наслідки у вигляді припинення права власності або користування для суб'єкта речового права.

2. Авторкою на С.94 Дисертації (С.5 Автореферату) удосконалено визначення терміну «пам'ятка архітектури», що однозначно не дозволяє виділити архітектурну спадщину за категоріями нормативного забезпечення, що впливає на суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які отримують право

державної власності щодо пам'ятки місцевого значення (занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України); пам'ятки національного значення (занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України) і пам'ятки світового значення (внесені до Списку всесвітньої спадщини відповідно до критеріїв, встановлених ЮНЕСКО). Необхідно розмежовувати відчужувані права і невідчужувані, здатні виступати самотійним об'єктом цивільних правовідносин і не об'єктоздатні, які самотійним об'єктом цивільних правовідносин не виступають, повні майнові права на чуже майно і обмежені майнові права на чуже майно. Цивільне законодавство встановлює заборону завдавати шкоду іншим особам, культурній спадщині, суспільству, а також встановлює наслідки недотримання таких норм. В ч. 1 ст. 13 ЦК України наведені вимоги до здійснення цивільних прав, де вказано, що здійснення права має відбуватися у межах, встановлених договором або актами цивільного законодавства. У випадку порушення меж здійснення суб'єктивних прав виникає таке правове явище як зловживання правом, що проявляється в неправомірному здійсненні особою суб'єктивних прав, які їй формально належать. Таким чином, у підрозділі 4.2 Дисертації «Обмеження права власності на пам'ятки архітектури» слід було б визначити не тільки обмеження права власності, а й межі здійснення цивільних прав із врахуванням призначення пам'ятки архітектури, з метою недопущення зловживання правом.

3. У підрозділі 5.1 «Цивільно-правова охорона пам'яток архітектури» при розгляді особливостей «захисту», зазначено, що захист «вступає в дію, коли право вже було порушено, та передбачає застосування заходів правового впливу на нівелювання наслідків такого порушення» (С.154, 168 Дисертації, С.13 автореферату). В той же час слід зазначити, що фізичні особи, які мають у приватній власності житловий будинок або квартиру, що виникла внаслідок,

наприклад, приватизації державного житлового фонду, зобов'язані забезпечувати його схоронність, проводити за свій рахунок поточний і капітальний ремонт, а у випадку безгосподарного утримання і незабезпечення майна, що є пам'яткою культурної спадщини, можуть настати наслідки, передбачені ст. 352 ЦК України. Можна навести ситуацію, коли задля збереження об'єкту історичної та культурної цінності, який в той же час є об'єктом житлового фонду, на підставі ст. 352 ЦК України проводиться викуп культурної спадщини. Такі дії містять цілком зрозумілу мету – зберегти об'єкт культурної спадщини і запобігти завданню йому шкоди, якщо її настання реально існує внаслідок дій власника такого житла. В даному випадку викуп носитиме суто превентивний характер, оскільки якщо шкода вже буде завдана і об'єкт буде, наприклад, зруйновано, - викуп вже ніякої захисної ролі не матиме, так як об'єкт вже постраждає внаслідок недобросовісних дій власника чи уповноваженої особи. В такому випадку слід визначитись щодо моменту укладення охоронного договору щодо вже існуючого об'єкту архітектури на праві власності, і можливість його укладення окремими власниками, що проживають у багатоквартирному житловому будинку.

4. Елементи механізму правового регулювання пам'яток архітектури, як об'єкту цивільних прав ґрунтуються на загальних приватноправових нормах, які встановлюють правила обігу об'єктів цивільних прав, за винятком тих, які неможливо застосувати до цивільного обороту унаслідок їхньої специфіки як об'єкта; спеціальних правових нормах, які визначають цивільно-правовий режим тих реальних благ, щодо яких встановлено об'єктоздатне майнове право і з яким перебуває у нерозривному (системному) зв'язку; спеціальних правових нормах, які визначають специфіку відчуження окремих видів об'єктоздатних об'єктів або специфіку вчинення окремих видів правочинів з ними. До механізму правового регулювання відносяться юридичні факти, що

передбачені нормами цивільного права, суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які отримують суб'єкти права державної власності; правовідносинах, що виникли на підставі юридичних фактів, що передбачені цивільним правом; суб'єктах здійснення права державної власності та виконання суб'єктивних юридичних обов'язків. В підрозділі 4.1 Дисертації (С.104-116 Дисертації) бажано було б вказати систему юридичних фактів (юридичні склади) в процесі набуття та припинення права власності на пам'ятки архітектури, поняття охоронних договорів, як юридичного факту.

5. До умов предмету договорів купівлі-продажу, дарування, приватизації, спадкування, що передбачають передачу права власності на об'єкти архітектури (окремі будівлі, архітектурні споруди або є творами відомих авторів (Абзац п'ятий частини другої статті 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини»), мають відноситися не лише умови, які характеризують саму пам'ятку культурної спадщини, а й призначення (сакральна, військово-оборонна, цивільна, житлова, торгівельна), що впливає на особливості передачі пам'ятки архітектури, оскільки від цього залежить і обсяг прав нового власника, які він на себе бере щодо утримання пам'ятки архітектури. Тому на сторінках 104-132 Дисертації авторці треба було б чіткіше визначити систему обов'язкових умов зазначених договорів.

Проте, зазначені й інші зауваження у своїй більшості є дискусійними або носять неістотний характер, і жодною мірою не можуть впливати на позитивну оцінку роботи в цілому. Дисертація є завершеною і самостійною науковою працею. Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.03, з якої вона подана до захисту.

Зміст автореферату повністю відображає результати дослідження, є ідентичним щодо основних положень дисертації, які повністю висвітлені в наукових публікаціях за темою дисертації у фахових наукових виданнях.

Результати дослідження оформлені у вигляді рукопису дисертації відповідно до нормативних вимог, які стосуються оформлення наукових робіт такого рівня. За своїм змістом робота є чітко структурована і свідчить про логічність та послідовність викладення позиції автора у процесі дослідження, містить достатню кількість нових наукових розробок, практичних рекомендацій та пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо цивільно-правових відносин, об'єктом яких виступають пам'ятки архітектури.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційна робота Панової Світлани Ігорівни є завершеною науковою працею, яка присвячена дослідженню пам'яток архітектури як об'єкту цивільних прав, містить аналіз наукових джерел, чинного українського законодавства, а також підготовлені дисертанткою на основі проведеного дослідження нові наукові положення та пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства України, яке регламентує правовий режим пам'яток архітектури як об'єктів цивільних прав.

Дисертація та автореферат як за змістом, так і за оформленням відповідають основним вимогам, встановленим для дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Зміст автореферату належним чином відображає основні положення дисертації.

Наведене дозволяє зробити обґрунтований висновок, що дисертація та автореферат Панової Світлани Ігорівни на тему «Пам'ятки архітектури як об'єкт цивільних прав», можна розглядати як самостійну роботу, яка становить певний внесок у розвиток сучасної науки цивільного права, відповідає

вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заступник директора з наукової роботи

Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

М. К. Галянтич

Підпис *Галибська* *М.В.*
Помічник директора з
організаційно-кадрової роботи
Г.В. Галибська (Галибська Г.В.)